

TWAALFKAMEREN IN GENT: HOE VICTOR HORTA DE EERSTE STAPPEN ZETTE IN DE ARCHITECTUUR

Catherine Boone

Twalfkamerstraat, Gent.

Wie eender welke plaats in binnen- of buitenland bezoekt, kan zich niet miskijken op de rijke variatie aan gebouwen en monumenten. Het ene bouwwerk springt meer in het oog dan het andere: een scheve toren, een woning met opmerkelijke glasramen, de materiaalkeuze of een kleurig ornament. Dit zijn slechts enkele voorbeelden maar een ding staat vast: smaken verschillen. Vandaag maken wij kennis met drie woningen van de hand van Victor Horta die wij aantreffen in de Twalfkameren in het Belgische Gent.

Wanneer je de naam Victor Horta hoort, denkt men misschien in de eerste plaats aan de flamboyante gebouwen in art nouveau-stijl gelegen in het Belgische Brussel en Elsene. Daarnaast ontmoet je ook enkele realisaties opgetrokken die verspreid liggen over het al genoemde land. Een eigen stijl aan exterieur maar vooral door het interieur heeft deze bouwmeester zijn faam waargemaakt die tot vandaag de dag door

menige liefhebber zowel amateur als professioneel gewaardeerd wordt. Het esthetische in zijn verwezenlijkingen speelt hier een belangrijke rol maar vergeet ook niet de voorbereiding, totstandkoming en implementatie van ieder gebouw, evenzo de maatschappelijke achtergronden en de tijdsgeest van de jaren '60 van de 19de eeuw tot het jaar 1947, de levensperiode van Victor Horta.

Detail van de rondboogvensters.

Versierelement buitengevel

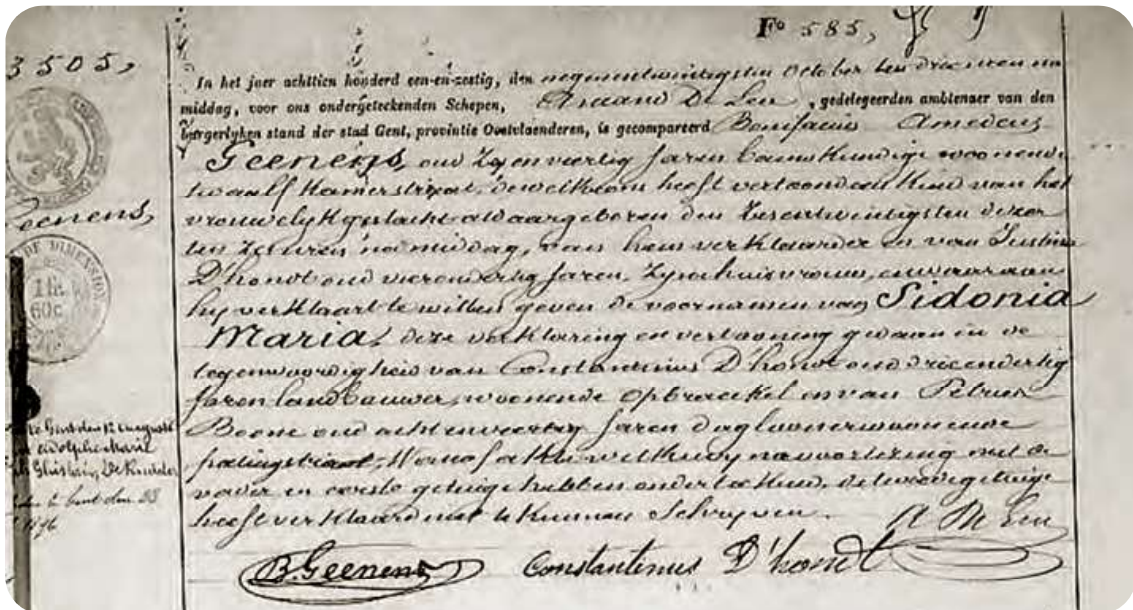
In dit schrijven keren wij terug naar het jaar 1885. Als pas afgestudeerde architect zocht Horta inspiratie in het maniërisme. Ook probeerde hij een antwoord te vinden op de relatie van een moderne architectuur tot enerzijds de natuur en anderzijds de traditionele kunst. Vele Belgische architecten uit de 19de eeuw waren geboeid door deze Italiaanse kunststijl van de 16de eeuw. Hendrik Beyaert en Joseph Poelaert waren in dat opzicht leermeesters en sleutelfiguren voor vele jonge kunstenaars zoals Jean Baes, Paul Hankar, Victor Horta en Octave van Rysselberghe. Op aanbeveling van architect Ernest Allard ging Horta vanaf het jaar 1883 bij Alphonse Balat als stagiair aan de slag. Op dat moment studeerde hij nog aan de Academie voor Schone Kunsten van Brussel en werd hij ook

toegelaten als werkend lid van de Société centrale d'Architecture de Belgique. Balat probeerde Horta om te scholen naar een klassieke architect waarbij aandacht werd gevestigd op de mooie architectuur uit het verleden.

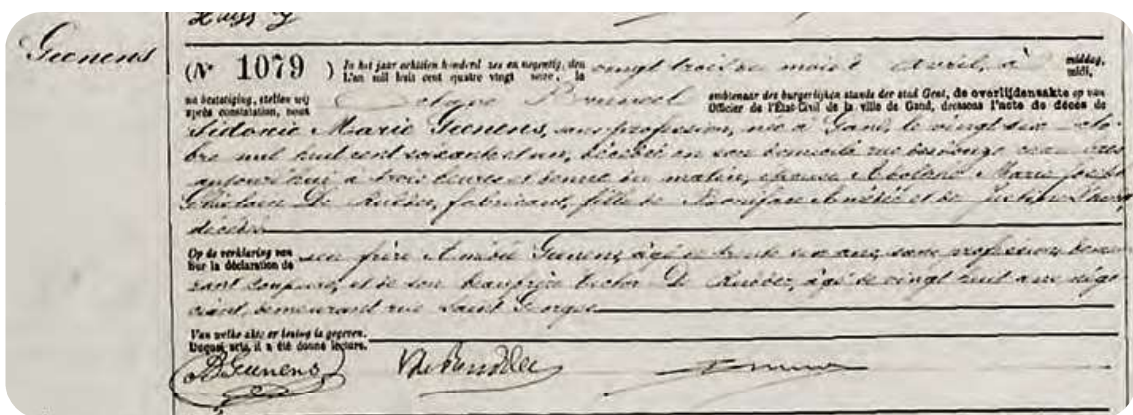

Detail van het terracotta reliëf.

Ondanks zijn bewondering en zijn pogingen bewandelde Horta een eigen weg door onder meer nieuwe bouwproced s en -materialen toe te passen. Het gebruik van ijzer en non-ferromaterialen was innoverend en vooruitstrevend tijdens deze periode. Op 25 juni 1885 diende juffrouw S. Geenens een bouw-aanvraag in bij de stad Gent voor een drietal woningen ter vervanging van vier nabijgelegen woningen in de straat en in de buurt van het Twaalfkamerenbeluik 'Cité Melchior' in Gent. De Twaalfkameren, genoemd naar het aantal huisjes die tijdens de 14de-eeuwse middeleeuwen hier stonden voor behoeftigen, evolueerde naar een belangrijke verbindingsweg tussen Ekkergerm en Zandpoort. Tot in het begin van de 19de eeuw ontmoeten wij vooral lage 16de- en 17de-eeuwse ambacht- en werkmanshuizen.

Geboortekte van Sidonie Marie Geenens

Overlijdensakte van Sidonie Marie Geenens

Nu gaan wij terug naar de opdrachtgeefster. Officieel heette ze Sidonie Marie Geenens die op 26 oktober 1861 het levenslicht zag in Gent. Zij was de dochter van Boniface Amedée Geenens en Justina D'hondt.

Boniface Amedée Geenens was in Oudenaarde geboren op 25 augustus 1815 en overleed in Gent op 19 augustus 1882. Hij was een zoon van de uit Nukerke afkomstige cabaretier Guillaume Geenens en Catherine Joseph De Wiere. Een cabaretier was geen humoristische podiumkunstenaar, maar een herbergier. In 1844 was Boniface Amedée werkzaam als lieutenant quartier maître in Oudenaarde. Dat is een officier met de rang van luitenant belast met de boekhouding van een troepencorps en die deel uitmaakt van de staf. In de

Atlas cadastrale parcellaire – gemeente Nukerke van Philippe Chrétien Popp bezat Boniface Amedée Geenens als uit Oudenaarde afkomstige schrijver en niet-bewoner van Nukerke bois taillis (hakhout of kapbos) van het klasse 2 met een inhoudsgrootte van 54,70 bunder (omgerekend: 62 hectare) van waar 15,32 Belgische Frank belastbaar inkomen ongebouwd. Een hakhoutbos kun je eigenlijk zien als een bos met knobomen maar dan dicht bij de grond geknot. Bovendien was hakhout of kapbos tijdens deze jaren niet waardevol. Daarnaast bezat Boniface Amedée Geenens een bunder grond van het klasse 2 ter waarde van 55,33 Belgische Frank belastbaar inkomen ongebouwd in Anserœul (Mont-de-l’Enclus). Waarschijnlijk heeft hij dit stuk land geërfd langs moederszijde, daar zij was opgegroeid in het zogeheten dorp Anserœul. In 1852 vervulde hij de functies van architect en sigarenhandelaar/tabakshandelaar te Oudenaarde.

Zijn vrouw Justina D’hondt was op 4 juli 1827 in Eine geboren en blies haar laatste kaarsje uit op 26 september 1865 in Gent. Justina’s ouders waren Joannes Baptiste D’Hondt en Rosalia De Fruijtjer. Woonachtig in Eine vervulde Joannes Baptiste D’Hondt de functie van hoefsmid.

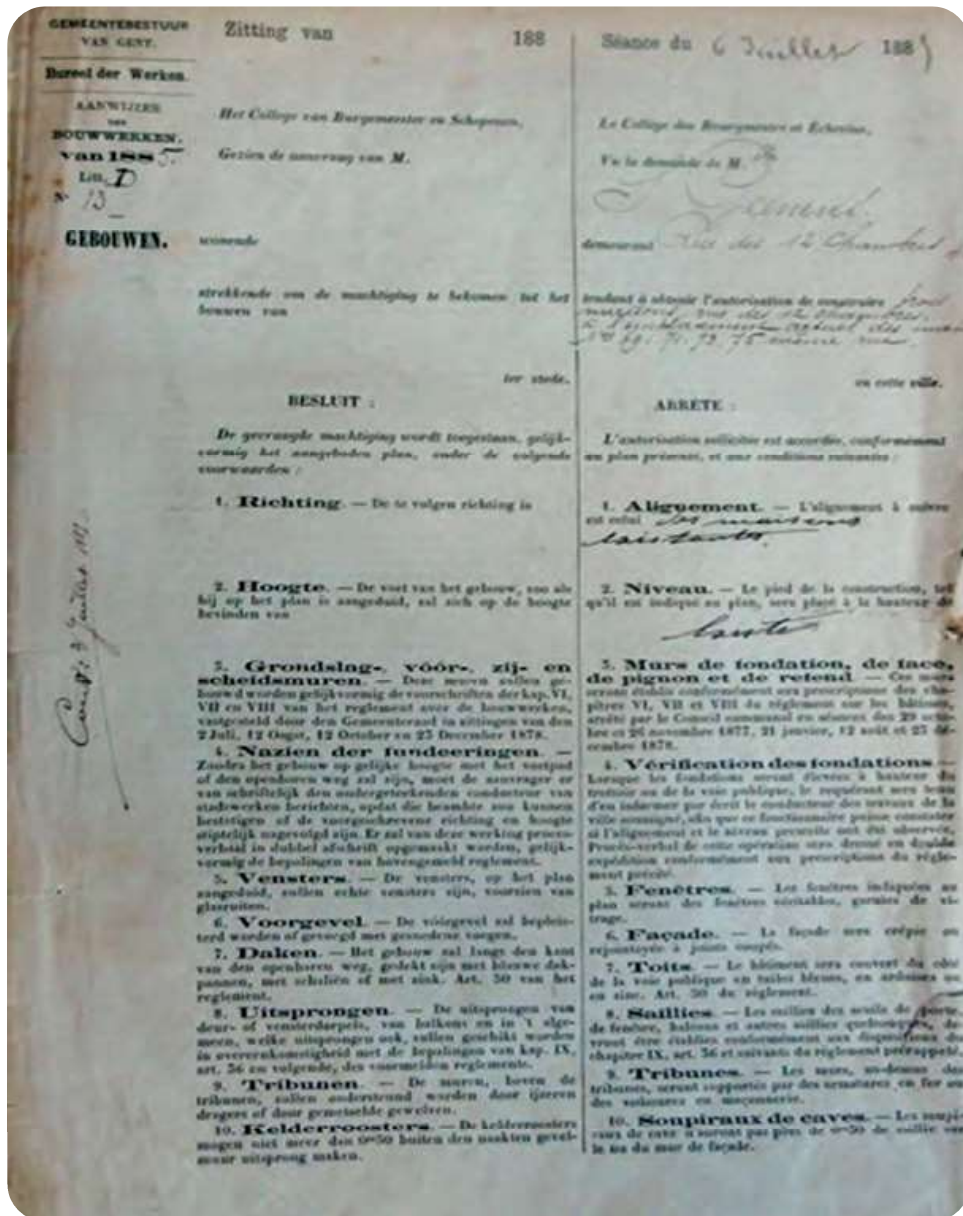
Eind jaren ‘50 van de 19de eeuw verhuisden Boniface Amedée Geenens en Justina D’Hondt naar de Twaalfkameren 38 in Gent waar Boniface Amedée een huis had gekocht, tegelijk was hij aan de slag als bouwkundige. Opmerkelijk is het feit dat het beroep ‘zonder bedrijf’ is vermeld bij zijn gegevens op de geboorteakte van zijn zoon Amedée en op de overlijdensakte van zijn vrouw. In het jaar 1868 woonde vader Boniface Geenens en zijn twee kinderen Amedée en Sidonie in de Twaalfkameren 42. Volgens het bevolkingsregister van 1881 woonde de familie Geenens in Twaalfkameren 44. Hebben we hier te maken met een hernummering of verhuis, daar op dat adres andere mensen hebben gewoond tijdens de jaren 1846-1880? We weten wel dat ze de woning deelden met ‘familielid’ Adolphe Christiaens en de onbekende Hugues Marie Joseph Willocq. De al genoemde zoon Amedée Justine Joseph Victor Marie was geboren op 27 september 1860 en overleden op 2 februari 1942; (allen in Gent). Tijdens zijn leven bekleedde hij de functie van conducteur bouw. Een conducteur bouw is iemand die als opzichter werkt. Op 25 september 1882 verhuisde hij naar Voorstraat 38 te Sint-Amandsberg waar hij op 12 februari 1883 in het huwelijk trad met Stéphanie Vandewaele. Zijn ouderlijk huis werd eigendom van zijn zuster Sidonie Marie Geenens.

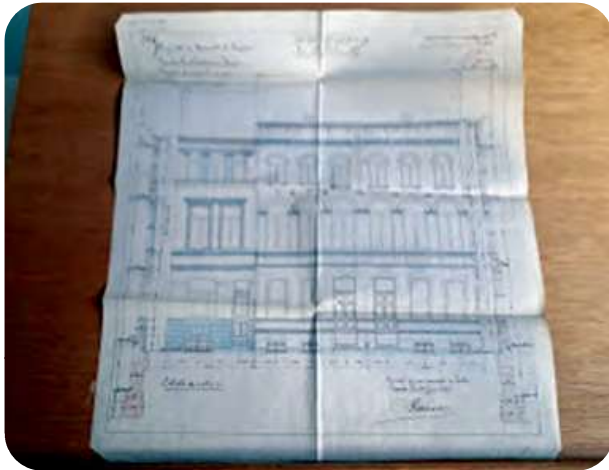
Bouwaanvraag Sidonie Marie Geenens van 25 juni 1885.

Rond de jaren 1884-1885 werd Twaalfkameren gesaneerd. Nieuwe straten en pleintjes werden aangelegd en opnieuw werd de bouw van een kazerne voorzien. Tijdens deze werkzaamheden diende de zogeheten mevrouw Sidonie Geenens een bouwaanvraag in op 25 juni 1885. In deze aanvraag vraagt ze de afbraak van de huizen met nummers 69, 71, 73 en 75 in dezelfde straat om tegelijk nieuwe woningen te laten construeren op deze locatie. Twee daarbij horende bouwplannen springen in het oog. Vermoedelijk werden deze bouwtekeningen door haar broer Amedée opgemaakt daar hij genoot van een opleiding bouwkundig tekenen. Ze verkiest witsteen van Gobertingen of zichtbare bakstenen als buitenmuur terwijl het dak wordt gelegd met blauwe dakpannen. Op 6 juli 1885 wordt haar verzoek door het College van burgemeester en

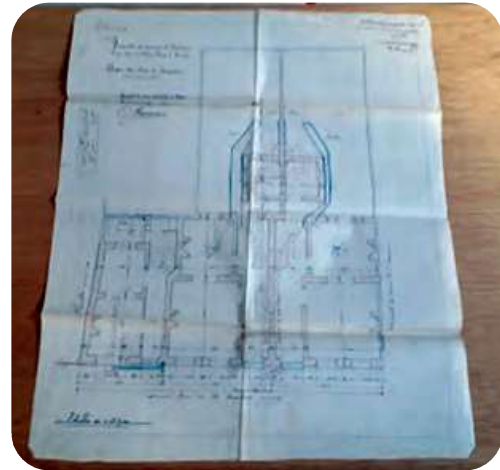
schepenen van de Stad Gent goedgekeurd. Er wordt een besluit met twintig (20!) voorwaarden opgesteld. De opdracht wordt toegewezen aan de jonge architect Victor Horta. Door een gebrek aan primaire bronnen kan men niet achterhalen hoe deze twee mensen elkaar hebben ontmoet daar Victor Horta dit ook niet optekende in zijn memoires. Twee hypothesen: 1. Heeft haar broer Amedée Victor Horta ontmoet tijdens zijn studiejaren daar het ook leeftijdsgenoten zijn? 2. Speelt de onbekende heer die het besluit heeft ondertekend in haar naam een belangrijke rol in dit verhaal? Trouwens, wij zitten in de periode van allerlei bouwactiviteiten. Afbraak, herstellingen, restauraties en nieuwe verwezenlijkingen kruisen elkaars pad. Daar deze stad zijn geboorteplaats was, liet hij deze kans niet liggen. Horta voerde onmiddellijk zijn plannen uit. Het resultaat ligt er niet om.

Detail Besluit van het College van burgemeester en schepenen Stad Gent dd. 6 juli 1885

Bouwtekening 1 bij de bouwaanvraag Sidonie Marie Geenens van 25 juni 1885

Bouwtekening 2 bij de bouwaanvraag Sidonie Marie Geenens van 25 juni 1885

De eerste steen is gelegd. Naast gebruik maken van baksteen en steen komt Horta's voorliefde voor de klassieke italianiserende vormen hier sterk tot uiting, net zoals enkele neoclassicistische elementen. De traditioneel opgevatte huizen hebben een niet bepleisterd baksteenparement bekleed met bossage. De bijhorende krullen doen mij denken aan een voorbode van art nouveau, de stijl die Horta zijn naam hooghoudt. Wij treffen ook enkele rondboogvensters aan, een decoratief element dat men vooral bij empirehuizen terugvindt. Ook de mens- en natuurliefhebber komt hier ruimschoots aan zijn/haar trekken: het gebruik van enkele arabesken met voorgestelde flora en fauna en mollige kinderfiguurtjes in elk van de zes terracotta reliëfs zal je vast en zeker bekoren.

Wie goed kijkt, ziet de naam van Victor Horta gebeeldhouwd in een basreliëf staan, weliswaar verweven in een schild. Hippolyte Leroy voerde met veel plezier deze werken uit. In totaal treft men zes basreliëfs met engelen en planten van Leroy terug. De uiterst linkse en uiterst rechtse engelen stellen het beroep van een bouwkundige voor: de architect, conducteur, schilder en tekenaar welke in het midden worden gesierd door het vermoedelijke wapenschild van de familie Geenens. Bij 51 herkent men nog de overblijfselen van het vorige huisnummer 73 op de muur. Wat ik echter wel jammer vind, is het niet aanwezig zijn van een typische Horta-binnenhuisarchitectuur. Onder de dakrand treffen we vandaag een wit gedeelte. Het was ooit anders. In de beginjaren trof men hier enige schilderijen van de schilder Jules De Witte – of Dewitte – aan. Een sierfries als het ware. Waarom deze verdwenen zijn, is mij een raadsel. Ondanks alles zijn de drie gebouwen best wel oogstrelend en uniek in vormgeving. Stuk voor stuk zijn zij gevrijwaard als onderdeel van het sinds 1981 beschermde stadsgezicht van de Coupure.

Na zijn realisatie aan de Twaalfkameren verhuisde Victor Horta naar Brussel om zijn carrière als architect verder te ontplooien. Naast zijn eigen woning (het huidige Hortamuseum) in Sint-Gillis vinden wij vlakbij het Huis Tassel uit 1893 in de Paul-Emile Jansonstraat in Elsene. Het wordt beschouwd als het eerste in de kenmerkende Hortastijl, met niveauverschillen en trappenhuisen, glazen lichtkoepels en decoratieve vormen die we vandaag typisch art nouveau noemen. Hiermee wees hij de weg naar een eigentijdse architectuur die onder meer gekenmerkt werd door een onstuitbare vernieuwingsdrang. Andere sterke staaltjes zijn Hotel Winssinger in de Munthofstraat in Sint-Gillis en het Autrique Huis aan de Haachtse Steenweg in Schaarbeek. Dat laatste werd met zorg gerestaureerd en is nu toegankelijk voor publiek. Als een van zijn meesterwerken beschouwen kenners de familiewoning die hij in 1894 aan de Louizalaan bouwde in opdracht van Armand Solvay, de zoon van industrieel Ernest Solvay. Van het grondplan tot de keuze van de marmersoorten, van de meubels tot de luchters en tapijten, de architect kreeg de volledige vrijheid zodat alles zijn signatuur draagt. Een bezoek aan Hôtel Solvay is mogelijk, maar enkel in groep en op aanvraag. Misschien minder bekend is het verdwenen werk in Brussel: de Innovation in de Nieuwstraat ging in vlammen op, het Volkshuis aan de Marollen werd afgebroken, net als Hotel Aubecq op de Louizalaan, het Huis Wiener in Sint-Joost-ten-Node en Grand Bazar Anspach in de Bisschopsstraat. Van sommige gebouwen vermoeden voorbijgangers niet dat hij er de hand in had, zoals het Centraal Station en het Paleis voor Schone Kunsten, waarvoor hij de initiële ontwerpen maakte.

Tot slot nog een laatste woord over Sidonie Marie Geenens. Op 12 augustus 1890 trad ze in het huwelijk met de uit De Pinte afkomstige eigenaar Adolphe Marie Joseph Ghislain de Rudder. Het jonge koppel verbleef in de Twaalfkameren 44 te Gent. Op de huwelijksakte wordt 'eigenares' ook vermeld bij Sidonie. Op 30 oktober 1890 verlaten ze deze woning om uiteindelijk op 2 januari 1891 aan de Scheldeveldedreef 14 in De Pinte te wonen. Ze overleed op 23 april 1896 in Gent.

Bibliografie

Annales du Cercle Archeologique et Historique d'Audenaerde... Handelingen van den Oudheid- en Geschiedkundigen Kring van Audenaerde / Cercle Archéologique et Historique d'Audenaerde. – Audenaerde: s.n., 1907.

Atlas cadastrale parcellaire: Province de Hainaut, Arrondissement de Tournay, Canton de Celles: Commune de Anserœul / Philippe Chrétien Popp. - Bruges: B. Valckenaere, s.d. - p. 8

Atlas cadastral parcellaire: Province de Flandre oriental, Arrondissement de Audenaerde, Can-

ton de Audenarde: Commune de Nukerke / Philippe Chrétien Popp. - Bruges: B. Valckenaere, s.d. - p. 15

Dubbele wegwijzer der stad Gent en der provincie Oost-Vlaenderen. – Gent: Eugène Vanderhaeghen. – Geraadpleegde edities: 1863 (volume 1), p. 538; 1866 (volume 4), p. 575; 1868 (volume 6), p. 590 en 1882 (volume 20)

Gids voor Oud Gent / Deseyn Guido. – Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 1991. – p. 271

Mémoires / Horta, Victor / Texte établi, annoté et introd. par Cécile Dulière. - Bruxelles: Ministère de la Communauté française de Belgique. Administration du patrimoine culturel, 1985. - 331 p. : ill.

Oudenaarde, Stadsarchief Oudenaarde, Burgerlijke stand, Geboorten, 1815, aktenummer 95, registratiedatum: 26 augustus 1815, akteplaats: Oudenaarde

Eine, Burgerlijke stand, Geboorten, 1827, aktenummer 32, registratiedatum: 4 juli 1827, akteplaats: Eine

Gent, Stadsarchief Gent, Bevolkingsregisters, Twaalfkamers, nummers 44, 66 tot en met 76, jaren 1846-1856, 1857-1866, 1867-1881-1890, akteplaats: Gent

Gent, Stadsarchief Gent, Burgerlijke stand, Geboorten, 1861, folio 585, aktenummer 3505, registratiedatum: 29 oktober 1861, akteplaats: Gent

Gent, Stadsarchief Gent, Burgerlijke stand, Overlijden, 1865, folio 49, aktenummer 3288, registratiedatum: 27 september 1865, akteplaats: Gent

Gent, Stadsarchief Gent, Burgerlijke stand, Overlijden, 1882, folio 38, aktenummer 2174, registratiedatum: 25 augustus 1882, akteplaats: Gent

Gent, Stadsarchief Gent, Burgerlijke stand, Huwelijken, 1890, folio 64, aktenummer 733, registratiedatum: 12 augustus 1890, akteplaats: Gent

Gent, Stadsarchief Gent, Burgerlijke stand, Overlijden, 1896, folio 64, aktenummer 1079, registratiedatum: 23 april 1896, akteplaats: Gent

Gent, Stadsarchief, Collectie Archief Gent, inventarisnummer G12_1885/D/13

Rapport des bourgmestres et échevins de la ville d'Audenarde sur l'administration et la situation des affaires de la commune, présenté le 28 septembre 1850 en conformité de l'article 70 de la loi commune. Audenarde: Bevernaege Frères